

LBDIS | We know
books

Ștefan J. Faij

SOKRATEION

Mărturie despre
Mircea Vulcănescu

Ediție cu adăugirea evocării de la
Casa Românească din Paris,
3 iulie 2000

EDITURA VREMEA
BUCUREȘTI
2023

Cuprins

Scrisoarea	7
1. Fotografia	19
2. Casa din Calea Victoriei	21
3. Casa din Popa Soare 16	29
4. O discuție la masa rotundă	43
5. Fișarea bibliotecii	57
6. Asumarea regulii jocului perfect	75
7. Să ne odihnim în poezie	93
8. Eu cred în Adevăr	105
9. Jurnalul de la Arsenal	113
10. Sokrateion	125
11. <i>Le Prince de l'esprit</i> a fost mușcat de șarpe	139
Singurătatea lui Mircea Vulcănescu	147
Evocarea lui Mircea Vulcănescu la Paris, în anul 2000	159
Câteva date despre Ștefan J. Fayă	189

1

Fotografia

Fiecare dintre noi cunoaștem anumite lucruri și spații, dintotdeauna. Fotografia – a cărei copie v-am dat-o – stă martoră că Margrita și Mircea fac parte dintre oamenii cu care am pornit și eu în viață.

Fotografia a fost făcută în 1924, la poarta casei unde locuiau părinții mei, în strada Principesa Ileana, azi Lămâiței, pe dealul dinspre gara Filaret, pe latura din dreapta a Parcului Carol, cum se numea pe atunci. În fotografie se află, de la stânga la dreapta: Mișu, cățelușul mamei mele, fără nici o rasă, primit la logodnă de la tata, și care a trăit 16 ani, apoi mama mea, Gabriela, Gaby cum i se spunea, urmată de Maria Ghika, măritată mai târziu cu dirijorul Iura Kulibin, apoi Batty Miclescu; în spatele ei Cocuța Miclescu, măritată mai târziu cu Ionică Rosetti-Bălănescu, fratele profesorului Alexandru Rosetti; în fața ei se află Margrita, puțin în spatele ei tatăl meu căruia, de la întoarcerea noastră din Japonia, i se spunea Fay-san; mic pitic lângă el, Andrei, fratele meu de 3 ani, apoi eu, de 5 ani, cocoțat pe gard între tata și Mircea. La picioarele lui Mircea se vede umbra celui care a fotografiat: este umbra lui Nichita Cerbacef, rus

alb refugiat din fața revoluției bolșevice - om de mare distincție, cu vremea legat prin prietenie și cu părinții mei. E interesant că, dacă Nichita Cerbacef nu s-ar fi „sacrificat” să fotografieze el grupul, ar fi ieșit din grup ori Mircea, ori tata, și, astfel, fotografia ar fi avut cu totul alt înțeles. Așa însă, fotografia surprinde un moment ciudat - pentru mine! - căci mă aflu așezat și parcă predestinat între tatăl meu și tatăl vostru! Dar, cu mult mai adâncă semnificație de predestinare apare faptul că la stânga și la dreapta mea se află Margrita și Mircea, care aveau să se însoare și să fie părinții voștri, la acea vreme nebănuindu-se căsătoria lor. Ce roman decurge din această imagine a unui minut binecuvântat de prietenia unui grup de oameni! Firește, ca atâtea mii de fotografii ce ne trec prin fața ochilor, în care suntem sau nu suntem, și aceasta putea să rămână mărturia unei simple întâmplări cu înțeles în numai minutul aparatului, dar iată că, tocmai prin jocul întâmplării - ieșirea lui Cerbacef din joc - ea capătă retrospectiv, o enormă semnificație pentru noi toți, tocmai fiindcă din tot ce era încă neîntâmpat și nefăcut la acea vreme au decurs câteva vieți cu drame în care fiecare a fost implicat, unii numai cu furtuni ale inimii și sufletului, alții plătind cu viața, cum a fost probabil cazul tatălui meu, cum a fost însă, la o dimensiune grozavă, cel al tatălui vostru!

2

Casa din Calea Victoriei

Într-o scrisoare din 1971, care mi-a încălzit inima prin duiosia amintirilor, Margrita îmi povestește cum i-a cunoscut pe părinții mei înainte de plecarea lor în Japonia, tata ca diplomat român la Tokyo (după decembrie 1919), în salonul surorii ei, Alexandra Fălcoianu, care invitase la ceai grupul de transilvăneni pe care îi cunoscuse la Paris unde dânsa, împreună cu Elena Văcărescu și o serie de români de vază, lucrase pentru cauza românească. Printre invitați se aflau Octavian și Eugen Goga, Sever Dan, Birtolanu, Ionel Mocsony și sora lui, Jenny, precum și, sosiți nu de la Paris, ci din Transilvania, mama și tatăl meu, la acea vreme tata fiind deputat al secuilor în primul Parlament al României Mari sau, poate, de curând integrat în corpul diplomatic al Ministerului de Externe Român.

„Îndată tot interesul – al meu și al celorlalți – îmi scrie Margrita – s-a purtat asupra părinților tăi – și nu numai interesul ci și simpatia, căci erau încântători în felul lor de a fi, ca și în înfățișarea lor originală, delicată, armonioasă. Gaby, într-o rochie de mătase albastru deschis, brodată la poale, cu o pălărie pusă pe spatele capului, cum

nu se poartă, dar care-i ședea de minune și accentua originalitatea ființei ei, – se așezase în fundul divanului și fuma întruna – și râzând, completa spusele bărbatului ei, Faÿ-san, înalt, subțire, amabil și curtenitor, cu o vervă spirituală și plină de veselie. Ne-am împrietenit îndată și, în curând prietenii și prietenele mele s-au împrietenit cu ei...”

Eu fusesem crescut de o japoneză pe care o numeam Obasan, ceea ce s-ar traduce prin: Venerabilă Doamnă. La 5 ani nu vorbeam decât japoneza. Tata voia să învâț însă românește, așa că, plecând dimineața spre Ministerul de Externe – deci în 1924 – mă ducea cu automobilul său la Margrita, unde mă lăsa până la ora 13 când, terminând serviciul, mă lua acasă. Margrita mă învăța să vorbesc și să citesc.

Casa Margritei era penultima pe stânga, pe Calea Victoriei, spre Capul Podului cum se mai spunea încă Pieței Victoriei, față în față cu casa în care locuia Zoe Caribol, cu care Margrita era rudă apropiată, Elena Văcărescu, mătușa Margritei și strămătușa voastră fiind soră cu Zoe Văcărescu, măritată cu colonelul Caribol.

Casa Margritei – casa Fălcoianu – se întindea pe un teren cu fața la Calea Victoriei și da gard în gard cu casa Balș, cea roșie, cu iederă, din Buzești. Casa avea la stradă două saloane, iar spre curte o intrare monumentală, după care urmau, adâncindu-se, un șir de odăi, toate dând spre un geamlâc, continuate cu dependințe și acareturi. Curtea era mare, destul de largă, dar mai cu seamă adâncă. În curte se aflau un tei bătrân și mulți salcâmi. Bănuiesc că tata lăsa automobilul aici. Eu aveam voie să mă joc în curte, unde erau sute de lucruri de descoperit,

dar nu să ies în stradă, unde puteam fi călcat de... trăsurile! Sub geamlâcul pomenit se aflau capacele beciului, uneori deschise pentru aerisire. Mai în fund se afla un coteț cu un câine legat. Nu era rău, mergeam cu Margrita să-i dăm de mâncare.

Geamlâcul închidea o prispă lungă. Odăile care dădeau către prispă căpătau lumină prin ferestrele care se deschideau într-aci. Una din odăi era a Margritei.

O știu pe dinafară. Sub fereastra dinspre prispă se afla un birou la care lucra dânsa, căci era deja profesoară.

Pe această masă se afla un purceluș de porțelan, de o culoare lăptoasă cu cerculețe și desene albastre, cu flori mici. Urechile purcelușului erau albastre. Piesa era de artă, porțelan de Saint-Nazaire. Pe spinare avea multe găurele în care se puneau creioane, astfel că purcelușul devenea arici. De zeci de ori am scos și pus la loc creioanele colorate cu care mă lăsa Margrita să mă joc. Era fermecător acest purceluș de porțelan. Într-o zi, douăzeci de ani mai târziu, cineva, luându-l în mână, l-a scăpat jos și s-a făcut țândări. Acea persoană n-a fost în stare să-i spuie Margritei decât: „S-a spart un ghinion!” Margrita a rămas înmărmurită, iar după plecarea prietenului din casă a plâns, parcă o întreagă copilărie îi fusese sfărâmată.

Cred că la acest birou, dacă nu cumva și la masa de pe prispă, mă învăța Margrita să citesc. Lecțiile mi le dădea - după cum îmi reamintește în scrisoarea din 1971 - jucându-se cu mine cu „Sfinxul” - niște tăblițe de os, roșii, în care se aflau săpate litere albe; cu aceste plăcuțe se formau cuvintele. Sfinxul deținea tâlcul cuvintelor!

Partea din față a casei din Calea Victoriei era pentru mine tabu și, de aceea, firește, ispititoare. Într-o zi m-am aventurat într-acolo. Am ajuns într-o odaie întunecoasă, care primea o vagă lumină dinspre intrarea principală. Am împins apoi o ușă albă, foarte înaltă, și m-am trezit într-o nouă odaie de basm sumbru. Era, desigur, salonul mare al casei, unde erau primiți musafirii. Îmi amintesc de dimensiunea enormă a odăii – pentru mine, cel de atunci! –, de atmosfera translucidă, ca scufundată în apă, de perdelele trase peste cele trei ferestre mari. Peste tot covoare care înăbușeau zgomotele venite din Calea Victoriei, un divan adânc, cu multe perne, fotolii, scaune cu lemnărie sculptată, tablouri întunecate pe pereți. Nu-mi amintesc cum am fost scos din acel salon. Nu am nici o amintire ca Margrita să mă fi cerțat vreodată; de aceea, lângă dânsa mă simțeam într-o stare de euforică securitate.

Altă dată am intrat într-altă odaie, cred că a doua de lângă a Margritei, cea a lui Radu Fălcoianu, unchiul vostru. El se ocupa de treburile gospodărești și avea, am aflat mai târziu, pasiunea genealogiei și studiasse familiile muntenești până spre veacul al XVII-lea. Cred că la el în odaie am văzut o panoplie de arme care m-a impresionat teribil. În sfârșit, într-altă zi, am ajuns într-altă odaie. Aici am găsit, într-un coș, o păpușă. Păpușă vie! Am avut o explozie de entuziasm și am alergat în toată casa să anunț vestea, dar a urmat o adevărată dramă, căci cei din jurul meu mă cam bruftuluiiau, nevoind să mi-o dea, cu toate că eu o descoperisem. Era Ioana, verișoara voastră care, probabil, se născuse de puțină vreme...

Prin casă hălăduia stăpân un câine mare, alb-auriu, foarte frumos, Tomsk - ogar adus din Rusia, frate cu alți doi aduși Reginei Maria. Cred că eram prieteni fără prea mult sentimentalism reciproc.

Casa Margritei, din Calea Victoriei, a fost bombardată în 1944 de aviația germană și a ars complet. Printre marile pierderi suferite cu acest prilej, pe lângă mobilele vechi, covoarele, tablourile, se numără bogata colecție de cărți cu autografe celebre, mai multe sute la număr, primite de Elena Văcărescu. Cu toate că trăia la Paris - ca urmare a exilului impus cu ani în urmă de Palat - vasta ei activitate culturală din Franța și enormul ei cerc de prieteni printre academicieni, scriitori, artiști, politicieni, oameni de știință au făcut ca să primească nenumărate volume cu dedicații elogioase din partea autorilor. Toate aceste volume - D'Annunzio, Daudet, de Noailles, Cocteau, Proust, Rilke, Valéry, Claudel și zeci și zeci alții - ea le trimitea să fie păstrate la București, în casa ei de familie; toate au fost găsite carbonizate.

Povestește Margrita că Mircea, alergând să scape câte ceva din incendiu, printre lucrurile salvate au fost și toate caietele jurnalului ei.

Fac o paranteză spunându-vă - ceea ce poate știți! - că Margrita a ținut toată viața, de pe când era mică doar de 5 ani!, și până aproape de 90 de ani, când și-a pierdut vederea, un neîntrerupt jurnal, care acum numără mai mult de 50 de caiete! Cunosându-i talentul de evocare a întâmplărilor mondene, politice, a istoriilor de familie, îmi dau seama că a adunat un adevărat tezaur de informații.

Într-unul din acele caiete salvate de Mircea, Margrita notase, în 1919, o întâmplare la care

IPDIS | We know books

asistase. Se terminase războiul, ea rătăcea pe străzile Bucureștiului. A ajuns, astfel, la Universitate. În jurul statuii lui Mihai Viteazul avea loc o manifestație a tineretului. La un moment dat ea a văzut cum un tânăr de vreo 15 ani este ridicat pe soclul statuii și pus să vorbească. Se uită o vreme la acel tânăr, încearcă să-i deslușească vorbirea dar, din cauza distanței, nu înțelege ce spune. A notat acest amănunt în jurnal, pentru ca mai târziu să afle că tânărul nu era altul decât Mircea Vulcănescu, cel care avea să-i fie soț, și care fusese ridicat pe soclul statuii de către I. Gh. Duca.

Și acum câteva cuvinte despre Margrita cea din inima mea.

Am impresia că de pe atunci părinții mei începușeră să nu se mai înțeleagă. (Mult mai târziu aveam să aflu că în 1926, cu un an înaintea morții tatei, aveau să și divorțeze.) Neînțelegerea, deci, se adâncea cu trecerea vremii.

Aștern pe hârtie impresia confuză pe care o trăiam fiindcă ea explică legătura de mai târziu dintre mine și părinții voștri. Ea explică bucuria de care eram cuprins în fiecare dimineață când tata mă lua cu dânsul și mă lăsa la Margrita. Nu numai că ceva nu mergea bine între tata și mama, dar nici între mama mea și mine. La acea vârstă, ca orice copil, aveam nevoie de afecțiune și chietudine. Margrita era persoana care mi le oferea, spre deosebire de mama, care îmi provoca teamă. Era vorba, încă de pe atunci, de o ne iubire pe care antenele mele de animal mic le și detecta, presimțind că în curând ea se va transforma într-o aversiune din partea dânzei, pe care niciodată n-am fost

În stare să mi-o explic. Cu atât mai greu mi-a fost s-o înțeleg în aversiunea ce o avea față de mine la cinci și șase ani ai mei, cu cât era o persoană foarte inteligentă, cu o cultură europeană solidă, cunoștea cinci limbi, era rafinată, generoasă, cucerind simpatia tuturor. Într-adevăr, ca în romanele lui Mauriac, ea a reușit nu doar să sădească, dar și să cultive, până am împlinit 15 ani, printr-un nestăvilit baraj de nemulțumire, brutalitate și mai cu seamă umilire, în sufletul și inima mea „frica”. Până la urmă nu numai frica de dânsa, ci frica de oameni, până și frica de oamenii cei buni (care te pot trăda!), chiar și frica de a face un lucru bun – căci dincolo de oameni și de fapte mă obliga să mă văd ca pe o ființă ridicolă în toate.

Mașina din noi, care ne împiedică să cunoaștem pe alții și pe alții să cunoască bunul din noi – zidul de piatră pe care cresc buruienile și mucegaiul singurătății se construia astfel fără ca mintea mea să-i priceapă monumentalitatea. Scapă cineva de o asemenea frică sădită în copilărie? Poate, uneori, numai atunci când se va putea reflecta în oglinda ochilor unui frate mai mare și bun. Va fi însă o raritate, o scurtă revelație, un moment peste care se va închide apoi capacul cutiei documentelor tale de viață, în care aduni dezamăgiri, tristeți duioase, lacrimi; o realitate care le va încălzi pe celelalte chiar dacă nu va ieși din „secretul” sufletului tău rămas amputat pentru totdeauna de un sens al echilibrului interior.

Aceste gânduri spuse par indecente. Nu le pun pe hârtie decât pentru a vă arăta că ceea ce a putut fi salvat în acest proces de lentă mutilare s-a datorat la 5 ani dragostei Margritei, iar la 15

ani dragostei și încrederii spontane, prin nici un merit câștigate de mine, din partea Margritei și a lui Mircea.

Poate că ar fi trebuit să vă scriu o scrisoare mai rece, cu mai multă obiectivitate? Există un cult intelectual al obiectivității. Nu vreau să-l am față de Margrita și Mircea. Oricât m-aș trage mai într-un colț al odăii, ca să mă uit de departe la ei, ei rămân în inima și conștiința mea, încât distanță afectivă nu se produce. Și zic: cu atât mai bine!